

بررسی الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان فضای شهری جهت پایداری اجتماعی محیط (مطالعه موردی: محور تجاری محله ساغریسازان شهر رشت)

حسن احمدی - استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران
رسول حق بیان* - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران
مازیار نبی‌زاده ذوالپیرانی - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۰۳

چکیده

فضاهای شهری نقش و تاثیر مهمی در جهت رفع نیازهای مادی و معنوی شهروندان به عنوان رکن اصلی پایداری اجتماعی دارند. اما با توجه به اینکه نیازهای انسان در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون متغیر بوده و هر فضا از پیچیدگی و عوامل تاثیرگذار متعددی برخوردار است، تطابق فضای شهری با این نیازها، پیچیده و دشوار می‌باشد؛ بنابراین یک گام اساسی در جهت درک نیازها و رفع موانع و مشکلات موجود در فضا به منظور تحقق پایداری اجتماعی، مشاهده رفتار استفاده‌کنندگان در فضای شهری است. در این راستا، پژوهش حاضر به مطالعه رفتاری شهروندان در محور تجاری ساغریسازان شهر رشت، که از محورهای تجاری-تاریخی تنزل یافته به لحاظ کیفیت زندگی همگانی می‌باشد، پرداخته است. این پژوهش با رویکرد کیفی و بهره‌گیری از تکنیک نقشه‌برداری رفتاری، در طی یک هفته همراه با عکس‌برداری، شمارش و یادداشت روزانه وقایع در ساعات گوناگون روز، انجام شده و نتایج آن، در قالب نقشه‌های گوناگون رفتاری ارائه شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پایداری اجتماعی در محدوده، تحت تاثیر تسلط حرکت سواره و فرسودگی بافت قرار گرفته و فضا نتوانسته پاسخگویی مناسبی به نیازهای معاصر کاربران خود، علی‌رغم برخوردار بودن از سرمایه‌های اجتماعی و کالبدی، ارائه نماید. لذا می‌باید سیاست‌های اجرایی اولویت‌داری نظیر بازآفرینی عملکردی محور با محوریت عناصر ارزشمند تاریخی و جاذب جمعیت (مخصوصاً بازار ساغریسازان)، ساماندهی پاتوق‌های غیر سازمان یافته، کاهش موانع متحرک و ثابت موجود در فضا و افزایش فضای حرکتی ایمن و راحت برای افراد پیاده، جهت بهبود کیفیت رفتار و فعالیت همگانی اعمال گردد.

واژه‌های کلیدی: فضای شهری، پایداری اجتماعی، رفتار، الگوهای رفتاری، محله ساغریسازان رشت

نحوه استناد به مقاله:

احمدی، حسن، حق بیان، رسول و نبی‌زاده ذوالپیرانی، مازیار. (۱۳۹۹). بررسی الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان فضای شهری جهت پایداری اجتماعی محیط (مطالعه موردی: محور تجاری محله ساغریسازان شهر رشت). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۵(۲)، ۵۴۵-۵۶۰.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672849.html

مقدمه

فضاهای شهری، فضاهای پویا و اصلی شهر را شکل می‌دهند. عملکرد فضاهای شهری نقش و تاثیر مهمی بر بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی شهروندان در بافت‌های شهری و یا افول کیفیت زندگی و ترک ساکنین بومی و متمول بافت دارد. فضای شهری نه فقط با فرم بلکه با محتوایش تعریف می‌شود (Parsi, 2002: 41). اگر طراحی شهری بتواند محیطی را فراهم آورد که حضور مردم را در فضا افزایش دهد، به تدریج زندگی به فضای شهری بازمی‌گردد (Ghaffari, 2014: 61). فضاهای شهری می‌توانند سبب افزایش آرامش، سرگرمی، تعاملات اجتماعی، حس تعلق، سلامت جسمی و روحی و موارد دیگر در جهت رفع نیازهای شهر وندان گردند (Doiran & Karimi Nejad, 2014) (Hakimian, 2015) (Pakzad, 2006)؛ لذا در این راستا باید از مولفه‌هایی نظیر کارآمدی، ایمنی، امنیت، عدالت و زیبایی برخوردار باشند تا سبب تحقق زندگی جمعی و پایداری اجتماعی در درازمدت شوند. حال با در نظرگیری اهمیت فضاهای شهری می‌باید برای اصلاح و توسعه این فضاها اقدام جدی نمود. در این راه نخستین و مهم ترین گام، شناخت و کندوکاو در ابعاد مختلف فضاهای شهری است. تحلیل فضاهای شهری با توجه به اینکه بستر حیات مدنی شهر است، به رابطه بین مردم، فعالیت‌های آنان و فضاهایی که خلق می‌کنند یا در آن سکونت می‌کنند، معطوف می‌شود (Khosroshahi, 2012: 37). فضای شهری محصولی یکباره و صرف کالبدی نیست بلکه محصول زندگی طولانی مدت افراد در تعامل با محیط همراه با تمامی خصوصیات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خاص، پویا و پیچیده است که به صورت تدریجی و بعضاً ناخودآگاه سبب شکل‌گیری و تبلور فضایی شده و به آسانی قابل درک توسط برنامه‌ریزان و طراحان شهری نیست. در این راستا، یک ابزار مهم درک نیازهای انسان که در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون، متفاوت است، تحلیل الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از فضای شهری است.

بررسی و تحلیل الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان در فضاهای شهری پرقدمت و تاریخی، نظیر محور تجاری محله ساغریسازان شهر رشت اهمیتی دو چندان دارد. زیرا که این فضاها می‌توانند با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های ارزشمند (همچون بناهای تاریخی، اماکن مذهبی و بازار محله ساغریسازان) در کنار سرمایه اجتماعی خود، به توسعه درون‌زا و پایدار شهر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی کمک قابل ملاحظه‌ای نمایند. ولی متأسفانه با گذشت زمان این فضاهای شهری ارزشمند، به سبب پیدایش تکنولوژی‌ها و نیازهای جدید و در نتیجه تغییرات سبک زندگی، رونق و حیات گذشته خود را از دست داده و بدین خاطر، به تدریج برخی از ساکنان اصیل و بومی خود را از دست می‌دهند. از طرفی، پیچیدگی بیش‌تر آن نسبت به بافت‌های جدید، بررسی آن‌ها را سخت‌تر نموده است. به گونه‌ای که نادیده گرفتن ارزش‌های فرهنگی - تاریخی بافت قدیم شهرها، سبب اقدامات مرمتی صرفاً کالبدی و بی‌توجهی به ابعاد اجتماعی آن‌ها شده است (Mohammadi et al, 2012: 15). این در حالی است که ساکنان این بافت‌ها، هویت خود را از طریق ارتباطات اجتماعی و مشارکت در ایجاد این فضاهای ماندگار دریافت می‌نموده‌اند (Poorjafar et al, 2011: 11). حال این مقاله با تحلیل الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان در محور تجاری - تاریخی محله ساغریسازان، به دنبال تقویت پایداری اجتماعی محیط، در این فضای ارزشمند بوده و با این سوال اساسی مواجه است که بررسی نحوه استفاده از فضای شهری محله ساغریسازان رشت، چگونه بر پایداری اجتماعی محیط تاثیر می‌گذارد؟

فضاهای شهری جزئی جدایی‌ناپذیر از ساختار فضایی شهر در ادوار مختلف تاریخ شهر است و از این روی، همچون ساخت کلی شهر، تابع شرایط اجتماعی و اقتصادی متغیر بوده و در هر فرهنگی به صورت‌های گوناگون جلوه نموده است (Tavassoli, 2016).
 10. فضاهای شهری زیر مجموعه فضاهای عمومی در شهر هستند. شرط اساسی برای اینکه یک فضای عمومی، فضای شهری تلقی گردد؛ آن است که در آن تعامل و تقابل اجتماعی صورت گیرد. پس آن دسته از نرم فضاها و سخت فضاها که بستر تعامل اجتماعی نیستند؛ فضای شهری نامیده نمی‌شوند. فضاهای شهری بخشی از فضاهای باز و عمومی شهرها هستند که به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی می‌باشند؛ یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند (Pakzad, 2006: 81). کریبر^۱ با دیدی زیباشناختی به فضای شهری، درباره تعریف و مفهوم فضای شهری چنین می‌گوید: اگر بخواهیم مفهوم فضای شهری را بدون تحمیل معیارهای زیباشناختی روشن کنیم، ناگزیریم فضاهای بین ساختمان‌ها را در شهرها و دیگر مکان‌ها، فضای شهری قلمداد کنیم. این فضا از

نظر هندسی با نمادهای گوناگون محصور می‌شود. فقط وضوح ویژگی‌های هندسی و کیفیت‌های زیباشناختی آن است که به ما اجازه می‌دهد، آگاهانه فضای باز بیرونی را فضای شهری تلقی کنیم (Krier, 1979: 15).

از دیدگاه بحرینی فضای شهری به مفهوم صحنه‌ای است که فعالیت‌های عمومی زندگی شهری در آن‌ها به وقوع می‌پیوندد. خیابان‌ها، میداين و پارک‌های یک شهر فعالیت‌های انسانی را شکل می‌دهند، این فضاهای پویا در مقابل فضاهای ثابت و بی‌تحرك محل کار و سکونت، اجزای اصلی و حیاتی یک شهر را تشکیل داده، شبکه‌های حرکت، مراکز ارتباطی و فضاهای عمومی بازی و تفریح را در شهر تأمین می‌کنند (Bahreyni, 2014: 313). همچنین پاکزاد بیان می‌دارد فضای شهری عبارت است از مصنوعی سازمان یافته، آراسته و واجد نظم که به صورت بستری برای فعالیت‌ها و رفتارهای انسانی عمل می‌نماید، انسان جزئی از فضا است و با ارزش‌ها و هنجارهای خود به این فضا معنی می‌بخشد (Pakzad, 2006: 81). بنا بر موارد ذکر شده، می‌توان نتیجه گرفت که فضاهای شهری، فضاهایی هستند که عموم مردم به آن دسترسی داشته و اجازه ورود به آن را دارند، فعالیت‌های عمومی در آن رخ می‌دهد و بستری برای تعاملات اجتماعی می‌باشند.

فعالیت‌های مرتبط با فضای شهری، سه طیف متفاوت "فعالیت‌های ضروری"، "فعالیت‌های گزینشی- انتخابی (اختیاری)" و "فعالیت‌های اجتماعی" را در بر می‌گیرد. فعالیت‌های ضروری، شامل آن‌هایی است که کم و بیش اجباری هستند مانند رفتن به مدرسه یا محل کار، خرید و ... (Gehl, 1987: 9). فعالیت‌های گزینشی- انتخابی، به کارهایی اطلاق می‌شود که مشارکت در آن‌ها با خواست و میل برای انجام دادن صورت می‌گیرد و زمان و مکان، وقوع آن را امکان پذیر می‌سازد نظیر قدم زدن در هوای آزاد، نشستن، استراحت کردن و ... (Gehl, 1987: 9-11). فعالیت‌های اجتماعی نیز شامل همه فعالیت‌هایی می‌شود که به حضور دیگر افراد در فضاهای عمومی بستگی دارند. نظیر بازی کردن کودکان، احوال‌پرسی، گفتگو و ... (Gehl, 1987: 12). امروزه کاربرد فضاهای شهری از فعالیت‌های ضروری به فعالیت‌های انتخابی تغییر کرده است (Gehl & Matan, 2009: 106). این اتفاق باعث افزایش قدرت انتخاب افراد برای حضور و یا عدم حضور در فضای شهری و در نتیجه افزایش اهمیت کیفیت مناسب فضاهای شهری است که در گرو شناخت صحیح و کافی این فضاها رخ می‌دهد.

مطالعات رفتاری به عنوان یک ابزار اساسی شناخت و درک فضاهای شهری از اوایل دهه ۱۹۶۰ به طور جدی مورد توجه قرار گرفت (Sholeh et al, 2017: 46). اندیشمندان شهرسازی همچون "جین جیکوبز"، "ویلیام وایت"، "یان گل" و "پیتر باسلمن"، به حضور در فضای شهری و مشاهده مستقیم رفتار و فعالیت‌های استفاده کنندگان تاکید ورزیده‌اند. در این باره "جین جیکوبز" می‌گوید "لطفاً از نزدیک به شهرهای واقعی نگاه کنید. در حالی که نگاه می‌کنید، بهتر است گوش کنید، بیش تر بمانید و درباره آنچه می‌بینید، بیندیشید" (Gehl & Svarre, 2013: 4). مشاهده رفتارها، برای درک نیازها و چگونگی استفاده کاربران از فضای شهری صورت می‌گیرد و به فهم این موضوع که چرا برخی از فضاها استفاده و برخی دیگر رها می‌شوند، کمک می‌کند.

رفتار، چگونگی انجام یک فعالیت در راستای تأمین نیاز یا هدفی خاص است. رفتار متأثر از انگیزه‌های فردی و گروهی، قابلیت‌های محیطی، ادراک فردی، تصویر ذهنی و معنای برساخته از محیط و به عنوان واکنشی در جهت تعامل با محیط و هماهنگی با آن دانسته می‌شود (Boroumand et al, 2017: 245). محیط و فضا در خصوص انجام رفتار، ممکن است تسهیلگر یا تشویق کننده و یا در طرف مقابل، بازدارنده و محدودکننده باشد (Bahrain & Khosravi, 2015: 466) (Aminzadeh & Afshar, 2003: 45). به منظور شناخت رفتارها در فضای شهری صرف نظر از نوع‌شان، پرداختن به ویژگی‌های مانند رایج بودن رفتار در میان مردم، دفعات انجام یک رفتار خاص، زمان و مکان رخ دادن رفتار، شرایط محیطی و برخی ویژگی‌های عابران مانند جنسیت قومیت و سن الزامی است (Mostofi & Sarvari, 2016: 58-59).

روش‌های مختلفی برای ارزیابی رفتار انسان‌ها در فضای شهری موجود است. ثیل در مطالعاتی که در سال ۱۹۶۲ میلادی انجام داد، روشی به نام "اندازه‌گیری و شمارش فضا" را ابداع نمود. روش ثیل که جزء کامل‌ترین و پیچیده‌ترین روش‌ها محسوب می‌شود برای ثبت و تحلیل ویژگی فضاهای عابران پیاده و سرعت کم مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش، تعداد زیادی علائم قرار دادی برای خصوصیات خاصی از فضا تعیین شده و سپس بر اساس آن به برداشت و تحلیل رفتار عابر پیاده در فضا پرداخته می‌شود

1. Jane Jacobs
2. William Whyte
3. Peter Bosselmann

(Bahreyni, 2009: 237-238). "ویلیام وایت" در سال ۱۹۷۰ در پروژه زندگی خیابانی، نخستین مشاهده خود در فضای شهری را آغاز نمود. او از فیلم ۱۶ میلیمتری برای ثبت رخداد‌های روزانه در مکان‌های همگانی مانند پارک‌ها، جلوی مغازه‌ها و پیاده‌روها سود می‌جست و می‌کوشید به یاری این روش دریابد که چه چیز مردم را بر می‌انگیزد، چه چیز آن‌ها را آزار می‌دهد و چگونه آن‌ها با اندک تغییرات محیط شهری متاثر می‌شوند (Pakzad, 2010: 423-424).

در سال ۱۹۷۴ میلادی ویلیام مایکلسون^۱ مطالعه‌ای را انجام داد که در آن بر جنبه‌های رفتاری استفاده‌کنندگان از فضا پرداخته بود. هدف او شناخت الگوهای رفتاری افراد در دوره‌های زمانی مختلف شبانه‌روز، هفته و ماه بود. وینکل و ساسانف^۲ نیز در سال ۱۹۶۶ در دانشگاه واشنگتن آمریکا مطالعه‌ای را انجام دادند که در آن یک فضای واقعی، به صورت لابراتواری از راه شبیه‌سازی و بررسی شد. هدف آن‌ها از این مطالعه، یافتن روشی برای پیش‌بینی رفتار استفاده‌کنندگان آتی در فضاهای مورد نظر بود تا بر اساس این پیش‌بینی‌ها، بتوان فضاهای عمومی را متناسب با نیازهای واقعی و رفتارهای استفاده‌کنندگان از آن‌ها طراحی نمود (Bahreyni, 2009: 239). در سال ۱۳۷۵ نیز مطالعه‌ای با عنوان "تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی" توسط بحرینی در تهران صورت گرفت که در آن با استفاده از دوربین عکاسی، به ثبت رفتارها در فضا پرداخته شده بود (Bahreyni, 2009: 255). در جدول (۱)، نکات اصلی ارزیابی رفتار استفاده‌کنندگان در فضاهای شهری توسط محققان مختلف بیان شده است.

جدول ۱. روش‌های ارزیابی رفتار استفاده‌کنندگان در فضا

نام محقق	روش ارزیابی رفتار
تیل (1962)	برداشت دستی با در نظرگیری علائم قراردادی برای ثبت خصوصیات فضا
وینکل و ساسانف (1966)	شبیه‌سازی فضای واقعی به صورت لابراتور برای پیش‌بینی رفتار
وایت (1970)	استفاده از دوربین عکاسی و فیلم‌برداری برای ثبت فعالیت‌ها در فضا
مایکلسون (1974)	ترسیم الگوهای رفتاری افراد در دوره‌های زمانی معین
بحرینی (1996)	استفاده از دوربین عکاسی برای ثبت رفتار در فضا

به دنبال رواج مفهوم توسعه پایدار، پژوهش‌های اولیه در این حوزه عمدتاً بر مسائل مربوط به محیط زیست و مسائل اقتصادی متمرکز بودند (Zakeri & Shabazi, 2014:1). در حالی که موضوعات اجتماعی از اواخر سال‌های دهه ۱۹۹۰ بود که در دستور کار مباحث توسعه پایدار قرار گرفت. دلیل اصلی چنین امری، این بود که توسعه پایدار از طریق ترکیب جنبش‌های محیط‌زیست در سال‌های دهه 1960 و ترویج دیدگاه نیازهای اولیه انسان در سال‌های دهه ۱۹۷۰ به وجود آمد. اما از آنجایی که سنجش ابعاد اجتماعی توسعه با مشکل اندازه‌گیری مواجه بود، نوشته‌ها و بررسی‌های اندکی وجود دارد که بر پایداری اجتماعی متمرکز شده باشد؛ تا حدی که خلأ مطالعه جامع در این مورد احساس می‌شود (Colantonio, 2012: 2).

علی‌رغم پذیرفتن گسترده پایداری اجتماعی، تعریف دقیق و مورد توافقی از آن نشده است (Dempsey et al, 2009: 28) و اندیشمندان مختلف، تعاریف گوناگونی را از آن ارائه نموده‌اند. لذا در ادامه به برخی از تعاریف اندیشمندان در زمینه پایداری اجتماعی پرداخته می‌شود. از دیدگاه جامعه‌شناسی، لیتینگ و گریسلر در سال ۲۰۰۵، پایداری اجتماعی را چنین تعریف کرده‌اند: پایداری اجتماع محلی، کیفیتی از جامعه است که ماهیت روابط اجتماعی را از طریق کار و روابطی که در درون جامعه به وجود آمده‌اند، نشان می‌دهد. پایداری اجتماعی در صورتی در جامعه وجود دارد که کار در جامعه و ترتیبات نهادی مرتبط با آن، مجموعه گسترده نیازهای انسان را برآورده سازد و به نحوی شکل گیرد که ماهیت و قابلیت بازتولید آن در بلند مدت حفظ شود و هنجارهای مورد نیاز انسان نظیر عدالت اجتماعی، کرامت انسانی و مشارکت تحقق یابند (Littig & Grießler, 2005: 72). چان و لی^۳ (۲۰۰۸) در زمینه پایداری اجتماعی گفته‌اند: توسعه‌های شهری برای اینکه از نظر اجتماعی پایدار باشند؛ باید یک محیط زندگی هماهنگ ایجاد کنند تا منجر به کاهش نابرابری اجتماعی شده و کیفیت زندگی را به طور کل افزایش دهند. عوامل موفقیت شناسایی شده شامل تامین زیرساخت‌های اجتماعی، دسترسی به فرصت‌های شغلی، قابلیت دسترسی، طراحی نمای شهری، حفظ ویژگی‌های محلی و توانایی

1. William Michaelson
2. Winkel and Sasanoff
3. Chan and Lee

برآورده کردن نیازهای روانی می‌باشند (Nasiri Majd, 2014: 84). همچنین کونینگ^۱ بیان می‌دارد که به طور کلی پایداری اجتماعی (در هر دو زمینه شهری و روستایی) اشاره به جامعه‌ای است که اجتماعی منصفانه، برابر، بدون محرومیت اجتماعی و با کیفیت مناسب و معقول از زندگی برای همه است (Koning, 2001:9). علاوه بر موارد ذکر شده، برخی از نویسندگان به ابعاد اصلی و موضوعات کلیدی پایداری اشاره کرده‌اند. به طور مثال بینز و مورگان^۲ (۲۰۰۴) و سینر و همکاران^۳ (۲۰۰۴) مدعی شدند که اجزای اصلی تشکیل دهنده پایداری اجتماعی شامل موارد زیر است:

- برآوردن نیازهای اصلی انسان؛
- غلبه بر ناتوانی‌های ناشی از عدم توانایی فردی؛
- رشد مسؤلیت فردی، شامل مسؤلیت اجتماعی و توجه به نیازهای نسل‌های آینده؛
- حفظ و افزایش موجودی سرمایه اجتماعی، به منظور رشد اعتماد، هماهنگی و همکاری موردنیاز برای ایجاد و حمایت نهادهای مدنی؛
- توجه به توزیع برابر فرصت‌های توسعه در زمان حال و آینده؛
- به رسمیت شناختن تفاوت‌های جوامع و فرهنگ‌های مختلف و رشد بردباری اجتماعی؛
- توانمندسازی مردم برای مشارکت در شرایط مورد توافق دو جانبه تأثیرگذار بر انتخاب برنامه‌های توسعه و تصمیم‌گیری در مورد آن (Colantonio, 2012: 4).

بر اساس نظرات مطرح شده درباره پایداری اجتماعی محیط (جدول ۲)، اجتماع پایدار را می‌توان، هدف و نتیجه نهایی پایداری ابعاد مختلف کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی دانست که به دنبال تامین کیفیت زندگی مناسب برای کلیه شهروندان با تامین نیازهای اساسی آن‌ها است. پایداری اجتماعی بر مولفه‌هایی نظیر معیشت آسان روزمره مردم، امنیت، عدالت، سرمایه اجتماعی تاکید ویژه‌ای دارد. بدین‌منظور، مشاهده نظام‌مند رفتارها در فضاهای شهری، با تحلیل الگوهای رفتاری و چرایی وقوع آن‌ها، می‌تواند موجب ارتقای مولفه‌های پایداری اجتماعی محیط شود.

پژوهش‌های متعددی به بررسی الگوهای رفتاری در فضاهای شهری و تعامل میان رفتار و محیط پرداخته‌اند. برخی از این پژوهش‌ها به بررسی تاثیر عوامل محیطی همچون اقلیم یا تاثیر کاربری زمین بر رفتارهای استفاده‌کنندگان از فضای شهری پرداخته‌اند (Bahrain & Khosravi, 2015: 466) (Latifi & Sajjadzadeh, 2014) (Mostofi & Sarvari, 2016). برخی دیگر نیز همسو با پژوهش حاضر، به دنبال استفاده از مشاهده‌ها و تحلیل الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان برای طراحی محیط جهت توسعه و پایداری فضای شهری بوده‌اند (Aminzadeh & Afshar, 2003) (Sholeh et al, 2017) (Razaghi, 2013). با این حال بر مبحث پایداری اجتماعی که از اهداف نهایی کلیه اقدامات شهری است؛ توجه کمی شده است. در این پژوهش، تعامل میان رفتار و محیط در راستای پایداری اجتماعی، مورد تحلیل و ارائه رهنمودهای مناسب در مطالعه موردی قرار می‌گیرد. به طوری که با مطالعه رفتاری نظام‌مند و هدفمند در محور مورد مطالعه، سعی می‌گردد تا بهبود وضعیت مولفه‌های پایداری اجتماعی محیط تحقق یابد.

1. Koning
2. Baines and Morgan
3. Sinner et al

جدول ۲. نظرات مطرح در زمینه پایداری اجتماعی محیط توسط اندیشمندان

نظرات و تعاریف	محققین
تاکید بر ابعاد اقتصادی توسعه و ابعاد اجتماعی جامعه مدنی، تنوع فرهنگی و انسجام اجتماعی.	پل و استرن ^۱ (۲۰۰۰)
تعهد نسبت به ارتقای آموزشی، بهبود خط مشی‌های اشتغال، نوسازی در برنامه حمایت‌های اجتماعی، پرداخت دستمزدها و افزایش برابری در سطح جامعه.	شورای اروپایی لیبسون (۲۰۰۰)
زندگی خودمختار، ارضای نیازهای اساسی انسان، امنیت اجتماعی، برابری و جامعه دموکراتیک، شکوفایی خلاقیت‌های اجتماعی.	بنیاد هانس-بوکسر ستیفنون ^۲ (۲۰۰۱)
اجتماعی منصفانه، برابر، بدون محرومیت اجتماعی و برخوردار از کیفیت مناسب زندگی برای همه.	کونینگ (۲۰۰۱)
برآورده ساختن حداقل نیازهای اجتماعی برای توسعه بلندمدت اجتماع.	بیارت ^۳ (۲۰۰۲)
تاکید بر حقوق فردی و دسترسی به منابع اجتماعی نظیر تحصیلات، مهارت، درآمد، اشتغال، حقوق شهروندی و...	عمان و سپنبرگ ^۴ (۲۰۰۲)
تاکید بر کار و ترتیبات نهادی مرتبط با آن در جهت پاسخگویی به مجموعه نیازهای انسان.	لیتیگ و گریسلر (۲۰۰۵)
توزیع عادلانه منابع موجود در جامعه برای همگان و استمرار حیات و کارکرد جامعه به مثابه یک واحد جمعی.	براملی و دیگران ^۵ (۲۰۰۶)
موفه‌ای اصلی از توسعه پایدار و در هم تنیده با گفتمان جامعه پایدار و پایداری شهری.	کول آنتونیو (۲۰۰۸)
تاکید بر عدالت اجتماعی و توزیع یکسان منابع اقتصادی، خدمات ضروری، حقوق قانونی و...	موسسه توسعه شهری و منطقه‌ای استرالیا (۱۹۹۵)
محیط زندگی هماهنگ در جهت برابری اجتماعی و کیفیت بالای زندگی با عواملی نظیر تامین زیر ساخت‌های اجتماعی، دسترسی به فرصت‌های شغلی، قابلیت دسترسی و...	چان و لی (۲۰۰۸)
تاکید بر چهار مولفه برابری و عدالت اجتماعی، زیرساخت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و درگیر کردن مردم در حکومت	کاسیل ^۶ (۲۰۱۰)

Source: Authores based on (Koning, 2001); (Nasiri Majd, 2014); (Antoniyo, 2007); (Littig & Griebler, 2005); (Cuthill, 2010); (Castro-Sánchez et al, 2014)

روش پژوهش

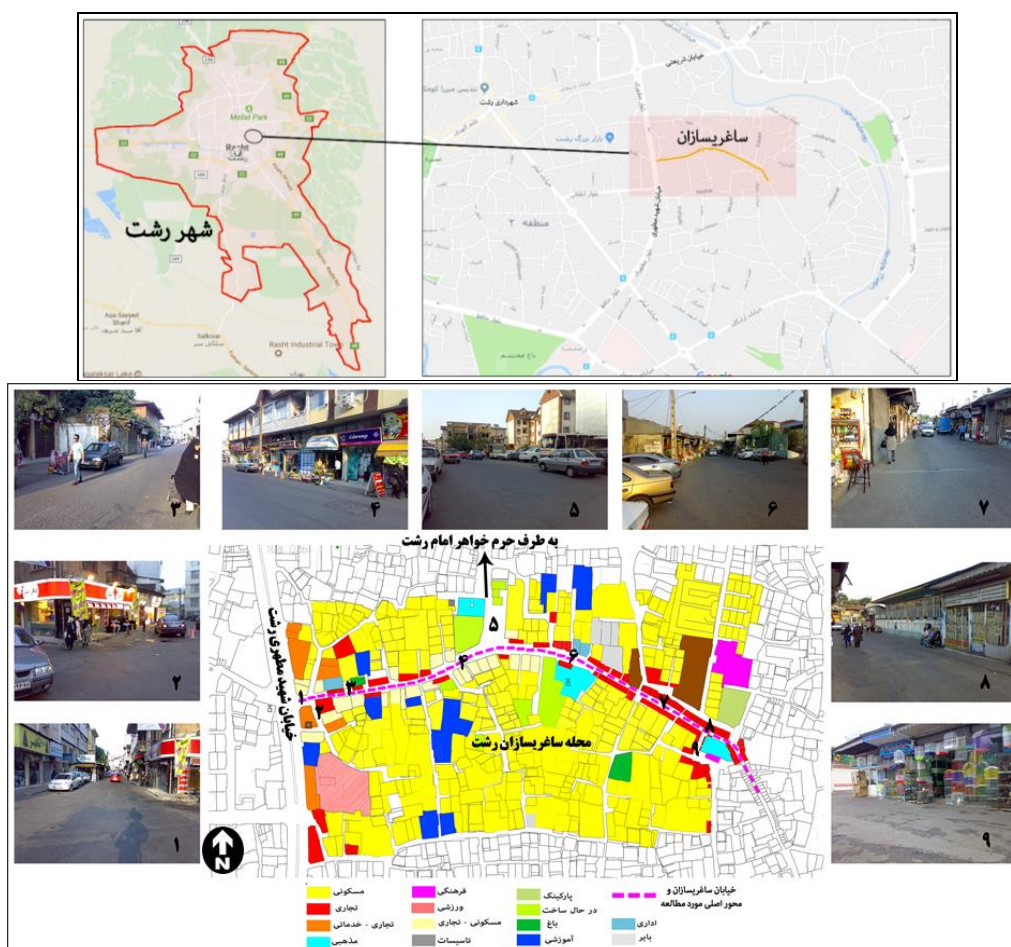
در پژوهش حاضر، از روش تحقیق کیفی استفاده شده است. این تحقیق دارای رویکرد فلسفی پدیدارشناسانه بوده و به لحاظ هدف، در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد که به دنبال ارائه پیشنهادهایی جهت ارتقای پایداری اجتماعی در مطالعه موردی پژوهش، بر مبنای مطالعه الگوهای رفتاری است. روش جمع‌آوری اطلاعات در تدوین مبانی نظری، مبتنی بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای بوده و اطلاعات محیطی نیز مبتنی بر مشاهده بدست آمده است. مشاهده از پایه ترین ابزارهای مطرح شده توسط صاحب‌نظرانی همچون "جین جیکوبز"، "یان گل" و "پیتر باسمن" در مطالعه رفتار و زندگی همگانی است. در این پژوهش، مشاهدات به منظور مطالعه الگوهای رفتاری و نحوه تعامل افراد با محیط در مطالعه موردی پژوهش یعنی محور ساغریسازان و با بهره‌گیری از تکنیک نقشه‌برداری رفتاری انجام شده است. نقشه‌برداری از رفتارها، یک شیوه منظم مشاهده برای ثبت نحوه استفاده از فضا یا موقعیت‌های خاص است. این روش واحدی پایه برای محیط تعریف می‌کند که مرزهای زمانی و مکانی مشخص دارد؛ یعنی الگوهای رفتاری که در زمانی مشخص و درجایی مشخص اتفاق می‌افتند و تکرار می‌شوند (SaediRezvani et al, 2015: 119). نقشه‌برداری رفتاری در محور تجاری ساغریسازان که روند رو به فرسودگی و کاهش کیفیت محیط را علی‌رغم ظرفیت‌های زیاد محیطی و جریان قوی پیاده تجربه می‌کند، از کارآمدی بالایی برخوردار است. نقشه‌برداری این پژوهش در شرایط جوی مناسب، طی یک هفته و در ساعات صبح تا غروب (زمان‌هایی از روز که محور تجاری ساغریسازان، بیش‌تر مورد استفاده قرار گرفته و ضرورت بررسی مسائل و ساماندهی آن بیش‌تر بوده است)، با علامت‌گذاری‌های اختصاصی برای خصوصیات فضا بر روی نقشه و استفاده از ابزارهای مکملی نظیر عکس برداری، شمارش و یادداشت روزانه انجام شده است. سپس بر اساس خصوصیات محیط و هدف تحقیق، یافته‌های مهم روزهای مختلف با روی هم‌گذاری و ترکیب با یکدیگر، منجر به تولید نقشه‌های رفتاری شده است. این نقشه‌های گرافیکی شامل نقشه‌های موانع ثابت، موانع متحرک، مسیر حرکت پیاده و سواره، پاتوق‌ها و نوع و حالت رفتاری

1. Polese and Stren
2. Hans-Bockler-Stiftung
3. Biart
4. Omann and Spangenberg
5. Bramley et al
6. Cuthill

افراد در مواضع گوناگون بوده و برای درک بهتر نقشه‌ها، تصاویر مرتبط ثبت شده از محدوده بر روی نقشه‌ها به نمایش درآمده‌اند. در انتها نیز بعد نتیجه‌گیری از یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای لازم برای تحقق پایداری اجتماعی محیط ذکر شده است.

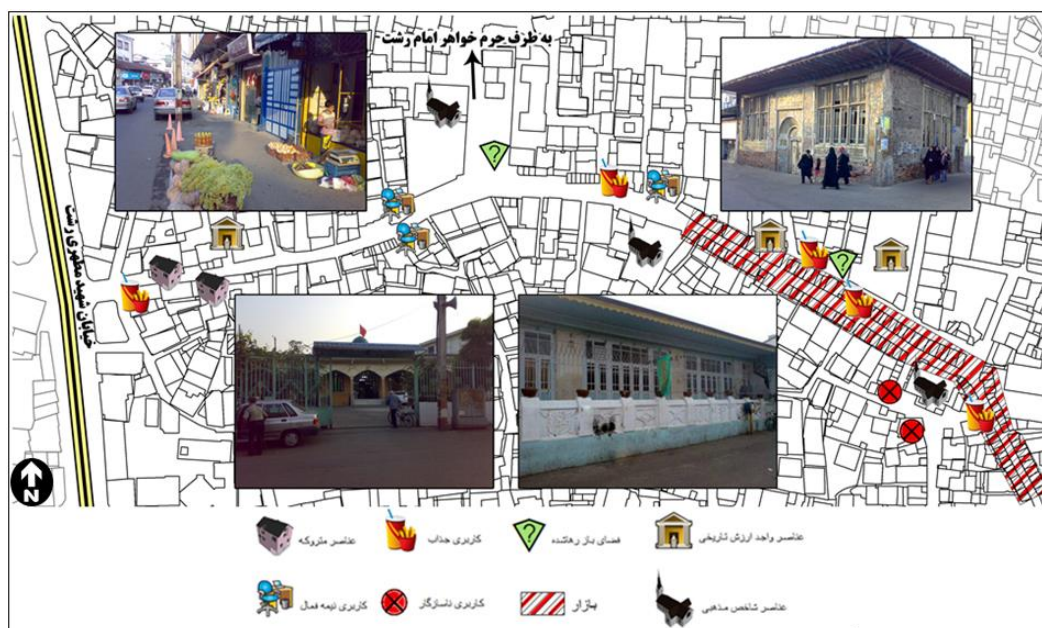
قلمرو جغرافیایی پژوهش

محله ساغریسازان، از قدیمی و تاریخی‌ترین مناطق شهر رشت محسوب شده که علی‌رغم سرمایه‌های محیطی و اجتماعی ارزشمند خود، رونق گذشته خود را از دست داده است (شکل ۱). این محله دارای لبه تجاری و بافت داخلی عمدتاً مسکونی است. قرارگیری بازار ساغریسازان در محور اصلی محله ساغریسازان، شاخص‌ترین ویژگی محدوده بوده و کاربری‌های تجاری در این محله، شامل خدمات روزانه، هفتگی و ماهانه می‌باشد. وجود واحدهای تجاری در مقیاس ناحیه‌ای و شهری در این محله متأثر از مجاورت با بازار مرکزی شهر رشت می‌باشد. در این محله، عناصر و بافت سنتی و مدرن در ترکیب ناآگاهانه و نسنجیده با یکدیگر قرار گرفته که موجب تنزل کیفیت محیط شده است.

شکل ۱. قلمرو جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

با توجه به اینکه ماهیت و چگونگی فعالیت‌هایی که در فضاهای شهری صورت می‌گیرد، به طور کلی به دو عامل اساسی فرهنگ و محیط یا همان خصوصیات فضایی-کالبدی بستگی دارد (Bahreyni, 1999). عوامل محیطی موثر در تشویق یا محدودیت برای رفتارهای متفاوت استفاده کنندگان در فضاهای شهری، از طریق تجربه و مشاهده فضا در چارچوب اجزای اصلی تشکیل دهنده طراحی شهری یعنی کالبد، فضا و فعالیت برای محور تجاری ساغریسازان شناسایی شده است (شکل ۲). عوامل محیطی به درک بهتر چرایی وقوع رفتارها در محدوده کمک می‌نمایند.

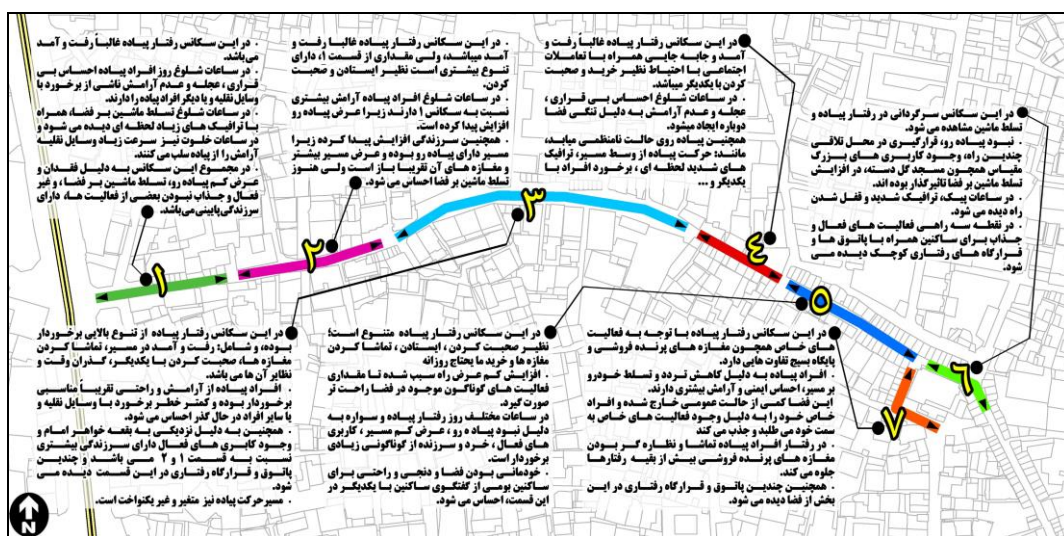

شکل ۲. عوامل محیطی تاثیرگذار بر رفتار استفاده‌کنندگان در فضای شهری

یافته‌ها و بحث یافته‌های توصیفی

طبق مشاهدات نظام‌مند میدانی، فعالیت‌ها و رفتارهای استفاده‌کنندگان در محور تجاری محله ساغریسازان رشت، دارای ارتباط مستقیم با عوامل متعددی نظیر شرایط اقلیمی، موانع ثابت و متحرک موجود در فضا، نحوه حرکت وسایل نقلیه، جنس، سن، شخصیت و حالات روحی - روانی افراد است. همچنین، رفتار استفاده‌کنندگان در فضاهای شهری از پیچیدگی و تنوع بالایی برخوردار است. برای درک این موضوع به یک مثال بر اساس مشاهدات میدانی اشاره می‌شود: فردی را تصور کنید که در یک روز گرم آفتابی در موقع ظهر در یک فضای شهری حضور دارد. در این حالت، اگر این فرد دارای عینک آفتابی باشد؛ احتمال ایستادن و حرکت کردن از نقاط تحت تابش نور خورشید، به مراتب بیش‌تر از فردی است که عینک آفتابی ندارد. بنابراین درک نحوه استفاده از فضا، بدون بررسی دقیق رفتاری در هر مکان، امکان‌پذیر نیست. در ادامه، به بیان تفصیلی‌تر یافته‌های مهم برداشت رفتاری (شامل "نوع و حالت رفتاری"، "موانع ثابت"، "موانع متحرک"، "مسیر حرکت افراد سواره و پیاده" و "پاتوق‌ها") بر اساس خصوصیات محیط و هدف تحقیق پرداخته شده است.

نوع و حالات رفتاری افراد: نوع و حالات رفتاری افراد استفاده‌کننده از فضای شهری برداشت شده و بر طبق تفاوت رفتارهای پیاده و خصوصیات محیط، مسیر به چندین سکانس رفتاری تقسیم شده است. نوع رفتار افراد پیاده و میزان سرزندگی فضا، دو مسئله مهم تشریح شده در سکانس‌های مختلف است (شکل ۳). بررسی رفتاری نشان می‌دهد که فعالیت‌هایی نظیر پیاده‌روی، خرید کردن، صحبت کردن، تماشای محیط اطراف و گذران وقت، مهم‌ترین فعالیت‌های جاری در محور ساغریسازان است. همچنین میزان سرزندگی فضا، به طور کلی هرچه قدر، از سکانس ۱ به سکانس ۵ (بازار ساغریسازان) نزدیک‌تر می‌شویم، افزایش می‌یابد، اما در سکانس ۶ و ۷ با افت کمی روبرو می‌شود.

شکل ۳. نوع و حالت رفتاری استفاده کنندگان در مواضع گوناگون فضای شهری

موانع ثابت موجود در فضا: مانع ثابت به هر عنصری که از نظر طراحی، ابعاد و اندازه مناسب را نداشته باشد و یا موانعی که در جای مناسب خود قرار نگرفته باشند، اطلاق می‌شود. موانع ثابت موجود در محدوده شامل پست برق، پست مخابرات و تیر برق هستند. اگر چه این اجسام حجم زیادی از فضا را اشغال نکرده‌اند ولی به دلیل باریکی عرض مسیر در بعضی از نقاط و یا در مواردی موقعیت نامناسب قرار گیری این اجسام، جریان عبور و مرور در فضا با مشکل مواجه می‌شود. لازم به ذکر است که در قسمت بازار، مانع ثابتی که ایجاد اختلال در عبور و مرور نماید، دیده نمی‌شود.

شکل ۴. موانع ثابت موجود در فضای شهری

موانع متحرک موجود در فضا: شکل (۵) نیز نشان‌دهنده موانع متحرک می‌باشد. موانع متحرک در اثر رفتار استفاده کنندگان در فضا پدید آمده و سبب ایجاد اختلال در استفاده از فضا می‌شوند. در این بررسی، برحسب مدت زمانی که موانع متحرک فضا را اشغال کردند؛ موانع به سه دسته مدت زمان کوتاه، متوسط و بلند تقسیم شده و سپس در هر کدام از زمان‌ها، انواع موانع متحرک قابل تشخیص بیان گردیده‌اند. موانع در زمان کوتاه شامل تجمع افراد در یک نقطه برای کاری یا پارک ماشین‌ها به صورت موقتی می‌باشند. موانع در زمان متوسط شامل پارک ماشین‌ها با زمان و تکرار بیش‌تر، گاری‌های میوه و دست فروشی‌ها که اغلب به صورت مداوم در صبح و عصر نیستند، هستند. موانع در زمان طولانی نیز شامل پارک ماشین‌ها برای زمان‌های طولانی مدت، فضاهایی که معمولاً در طول روز ماشین پارک می‌شود، اشغال پیاده‌رو توسط مغازه‌داران بوسیله زرده و بلوک‌های بتنی را در بر می‌گیرد. موانع متحرک مذکور عمدتاً به دلیل وجود فضاهای بلااستفاده، عدم طراحی مناسب جزئیات خیابان (عدم تفکیک مناسب مسیر حرکت سواره و پیاده، عدم طراحی مناسب مبلمان شهری) و خودرومداری حاکم بر مسیر، به وجود آمده‌اند.

شکل ۵. موانع متحرک موجود در فضای شهری

مسیر حرکت سواره و پیاده: درباره مسیر حرکت سواره و پیاده (شکل ۶) باید به تسلط سواره و حرکت آزادانه آن در کل محدوده به دلیل عدم طراحی مناسب جزئیات خیابان اشاره نمود. براساس مشاهدات میدانی، تسلط سواره بر پیاده در منتهی الیه شرق محدوده به اوج خود می‌رسد. در مقابل، مسیر حرکت پیاده در ابتدا و انتهای مسیر، تقریباً یکنواخت بوده است. البته در صورت خلوت بودن راه و یا پارک‌های کوتاه‌مدت در زمان‌هایی از روز، مسیر حرکت پیاده تغییر می‌کند. در بخش میانی به دلایلی نظیر تجمع افراد در یک نقطه، اشغال پیاده رو توسط مغازه‌داران، پارک ماشین‌ها و افزایش عرض مسیر، مسیر حرکت پیاده از تنوع و نامنظمی بالایی برخوردار است.

شکل ۶. مسیر حرکت سواره و پیاده در فضای شهری

پاتوق‌ها: پاتوق‌ها در محدوده (شکل ۷) بر حسب میزان تکرار آن‌ها در روزهای هفته و مدت زمان وقوع آن‌ها و تعداد افرادی که در این پاتوق‌ها حضور می‌یابند؛ به سه دسته پاتوق‌های قوی، متوسط و ضعیف تقسیم شده‌اند. افزایش تعداد پاتوق‌ها با حرکت به سمت شرق محدوده، بیانگر این نکته است که پاتوق‌ها بیشتر در فضاهای داخل محله که افراد حس خودمانی و صمیمیت بیشتری دارند، شکل گرفته‌اند. افراد موجود در پاتوق‌های فضاهای شهری نیز اغلب مرد و به لحاظ سنی، میانسال به بالا می‌باشند که نشانه‌ای مبنی بر کیفیت نامطلوب محیط می‌باشد. این پاتوق‌ها در زمان‌های گذران اوقات فراغت ساکنین شکل می‌گیرند و در آن افراد با هم صحبت می‌کنند؛ به تماشای محیط اطراف می‌پردازند و یا مشغول به کار خاصی نظیر غذا خوردن و یا بازی با یکدیگر هستند.

شکل ۷. پاتوق‌های موجود در فضای شهری

به طور کلی که از ورودی خیابان ساغریسازان از سمت خیابان مطهری، هر چقدر به سمت داخل محدوده حرکت می‌کنیم، تنوع رفتار و سرزندگی فضا بیش‌تر می‌شود. علاوه بر این، حس خودمانی بودن و دنجی فضا برای استفاده‌کنندگان، با توجه به حس خوانایی و آشنایی نسبت به محیط، افزایش می‌یابد. البته عجله، بی‌قراری و راحت نبودن استفاده‌کنندگان پیاده از فضا، به دلیل عدم اختصاص فضای مناسب برای حرکت و توقف آن‌ها، در نقاطی رخ می‌دهد اما به دلیل فعالیت‌های خرد تجاری (بازار ساغریسازان)، عناصر شاخص نظیر بقعه آقا سیدعباس و مسجد گل‌دسته، فعالیت‌های جذاب همچون بستنی‌فروشی و پرند فروشی‌ها، عرض کم مسیر و ارتباط نزدیک بصری بین مالکین و رهگذران در دو طرف مسیر، در مجموع سرزندگی به تدریج افزایش می‌یابد. مهم‌ترین مانع ماندن جمعیت در فضا و زندگی جمعی، تسلط وسایل نقلیه و خودرومداری حاکم بر فضا است.

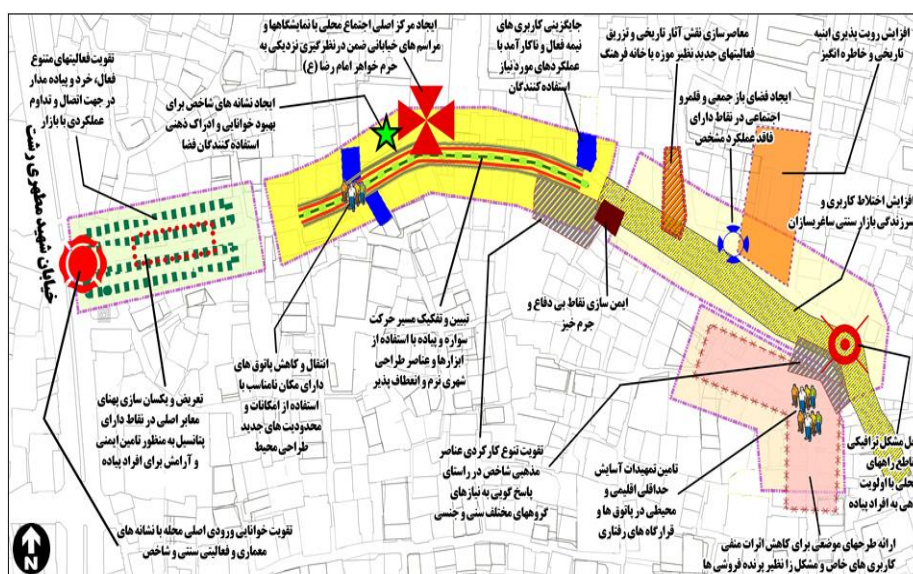
موانع ثابت و متحرک موجود در فضا، نقش اثرگذاری در تغییر و غیر قابل پیش‌بینی نمودن رفتارها در مواضع گوناگون دارند. موانع متحرک مسیر حرکت پیاده، عمدتاً به دلیل عدم برنامه‌ریزی مناسب در نظام فعالیت و دسترسی پدید آمده‌اند که بعضاً به راحتی قابل‌ساماندهی هستند. حرکت آزادانه سواره در کل مسیر، مسیر حرکت پیاده را از پیچیدگی قابل‌ملاحظه‌ای برخوردار کرده است؛ به نحوی که افراد پیاده در زمان‌های تردد زیاد وسایل نقلیه، بعضاً حتی باید به سختی از کنار یکدیگر عبور کنند و در مقابل، در زمان‌های تردد کم وسایل نقلیه، افراد پیاده از وسط مسیر نیز گذر می‌کنند که می‌تواند جان آن‌ها را به خطر بیندازد. همچنین در شرایط فعلی، مکان‌های تجمع و گذران وقت سازمان‌دهی شده در طول مسیر برای اهالی وجود ندارد. تنها پاتوق‌هایی به صورت پراکنده در طول مسیر وجود دارد که حضور غالب مردان میانسال، نشانه‌ای از عدم طراحی همه‌شمول اجتماعی محیط است. این پاتوق‌ها در نقاط میانی مسیر و بازار ساغریسازان، به خاطر تعدد عوامل محیطی جاذب و محلی و سنتی شدن بیش‌تر فضا، از فراوانی بیش‌تری برخوردار هستند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در یک نگاه تکمیلی و توسعه‌ای نسبت به پژوهش‌های پیشین که عمدتاً بر تاثیر متقابل بین کیفیت محیط والگوهای رفتاری متمرکز شده بودند، به نقش تحلیل تعامل بین رفتار و محیط در فضاهای شهری بر تحقق پایداری اجتماعی محیط تاکید ورزیده و پیشنهادهایی جهت تقویت مولفه‌های پایداری اجتماعی در فضای شهری به عنوان ضامن رونق و پایداری دراز مدت فضاهای شهری ارائه داده است. فضاهای شهری می‌توانند به عنوان بستر زندگی جمعی به تحقق مولفه‌های پایداری اجتماعی نظیر عدالت، امنیت، پاسخگویی به نیازهای پایه افراد (نظیر خرید، تفریح، تعاملات اجتماعی) و تقویت سرمایه‌های اجتماعی کمک قابل ملاحظه‌ای نمایند. این امر به شرطی امکان‌پذیر است که نحوه انجام رفتارهای استفاده‌کنندگان و چرایی بروز این الگوهای رفتاری، با در نظر گیری مولفه‌های پایداری اجتماعی در فضای شهری، مورد مذاقه و تحلیل قرار گیرد. بر اساس یافته‌های مطالعات رفتاری

پژوهش، مهم‌ترین اصل برای تقویت کیفیت فضاهای شهری جهت افزایش پایداری اجتماعی، حاکمیت پیاده‌مداری در فضا است. اصلی که پژوهش‌های پیشین نیز بدان تاکید داشتند و باید به عنوان یک اصل پایه در فضاهای اصلی شهر لحاظ شود. افراد پیاده باید بتوانند در فضای شهری به راحتی حرکت، توقف، تجمع و گذران وقت نمایند. لزوم اجرای این اصل در فضاهای شهری تاریخی و قدیمی همانند محله ساغریسازان، بیش‌تر احساس می‌گردد؛ چون طراحی این فضاها متناسب با نیازها و شرایط عابری پیاده بوده ولی عدم کنترل و مدیریت مناسب خودروها موجب تنزل کیفیت محیط و تضعیف پایداری اجتماعی گردیده است. ادامه بر اساس یافته‌های مطالعات رفتاری پژوهش، به منظور ارتقا کیفیت فضاهای شهری به منظور تحقق پایداری اجتماعی محیط، پیشنهادهای عام و فراگیری بیان گردیده است. محتوای این پیشنهادها با محوریت قراردادن افراد پیاده و نیازهای آنان، برای بقا و حیات درازمدت اجتماع تدوین گردیده است:

- بکارگیری اختلاط کاربری، کاربری‌های چندمنظوره و انعطاف‌پذیر در راستای پاسخگویی به نیازهای گروه‌های مختلف سنی و جنسی.
 - افزایش عملکردهای تجاری متنوع، خرد، فعال و پیاده‌مدار به ویژه در طبقه همکف جداره اصلی فضاهای شهری.
 - کنترل و کاهش عملکردهای ناسازگار، متروکه، نیمه فعال و بزرگ مقیاس موجود در فضاهای شهری.
 - توزیع و پراکندگی مناسب خدمات و فضاهای جمعی در بخش‌های اصلی فضاهای شهری.
 - اولویت‌دهی به حرکت پیاده و طراحی پیاده‌مدار به منظور افزایش آرامش و ایمنی افراد پیاده در فضاهای شهری.
 - ساماندهی و کاهش موانع ثابت و متحرک مختل کننده جریان عادی استفاده افراد پیاده و سواره در فضاهای شهری.
 - ارتقا ایمنی و امنیت با افزایش بسترهای نظارت و کنترل اجتماعی و ابزارهای طراحی محیطی.
 - ساماندهی و تجهیز پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری فاقد مزاحمت برای استفاده کنندگان در فضاهای شهری.
 - افزایش کمیت و کیفیت گشودگی‌ها و فضاهای جمعی در راستای افزایش حضور پذیری مردم در فضا.
 - تقویت حس مکان، خودمانی و دنجی فضا با رعایت مقیاس انسانی، تقویت قلمروهای اجتماعی و دیگر ابزار طراحی.
 - حفظ و تقویت هویت خاص کالبدی، محیطی، اجتماعی و فرهنگی در فضاهای شهری.
 - تقویت خوانایی و رویت پذیری عناصر و فرصت‌های موجود در فضا با رعایت اصول ادراکی - زیباشناختی محیط.
 - کاهش و رفع آلودگی‌های بصری و بیولوژیکی موجود در جداره و محیط فضاهای شهری.
- در پایان پیشنهادهای عام و کلی با در نظرگیری شرایط و ویژگی‌های محیطی محدوده محلی‌سازی شده که در این عمل شناخت و بررسی بصری - رفتاری نگارندگان از محور تجاری محله ساغریسازان شهر رشت، نقش کلیدی داشته است. البته باید اشاره کرد که موارد نشان داده شده در شکل (۸)، تنها مهم‌ترین و اجرایی‌ترین پیشنهادها بوده است. این پیشنهادها، در قالب تقسیم فضای شهری به چهار بخش اصلی، بر حسب شناخت و تشخیص نگارندگان، ارائه شده است.

شکل ۸. پیشنهادهای پژوهش در محور تجاری محله ساغریسازان شهر رشت

References

- Aminzadeh, B., & Afshar, D. (2002). Design and behavioral patterns; A proposal for the improvement of urban parks. *Ecology*, 29(30), 43-60. (In Persian)
- Bagherzadeh Khosroshahi, M. (2012). In search of the meaning of urban space by means of hermeneutics, the recognition of the latent meaning in the Tabriz Clock Square. *Soffeh*, 59, 37-54. (In Persian)
- Bahreini, S.H., & Khosravi, H. (2015). Comparative Study of the Impact of Sub-Climate Characteristics on Pattern of Urban Behavior Case Study: Yazd urban spaces (hot and dry climate) and Fouman (temperate and humid climate). *Ecology*, 74, 465-482. (In Persian)
- Bahreyni, S.H. (1999). *Analysis of Urban Spaces: Concerning User Behavior Patterns and Design Criteria. (2th Ed.)*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Bahreyni, S.H. (2009). *Analysis of Contemporary Urban Design Theories. (3th Ed.)*, Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Bahreyni, S.H. (2014). *Urban Design Process. (9th Ed.)*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Boroumand, M., Toghyani, SH. & Saberi, H. (2017). Evaluation of the Effects of Urban Space Components on the Formation of Behavioral Patterns with Emphasis on Genderization; Case Study: Tehran 2nd District. *Urban Management*, 241-260. (In Persian)
- Castro-Sánchez, A. E., Aparicio-Moreno, C. E., & Ramos-Peña, E. G. (2014). The Study of Food Environments as a Strategy of Social Sustainability in the Mexican Northeast. *Sustainability Policy and Practice*, 57.
- Colantonio, A. (2012). *The Concept of Social Sustainability and its Theoretical Framework*. Translated by Bahmanpoor, S. Tehran: Tehran Renovation Organization. (In Persian)
- Cuthill, M. (2010). Strengthening the 'social' in sustainable development: Developing a conceptual framework for social sustainability in a rapid urban growth region in Australia. *Sustainable Development*, 18(6), 362-373.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable development*, 19(5), 289-300.
- Doiran, I., & Karimi Nejad, M. (1393) Identity and Sense of place belonging in new urban public spaces (Nahj-ol-Balaghe Park-Tehran). *Hoviyat shahr*, 18, 81-92. (In Persian)
- Gehl, J. (1987). *Life between Building: Using Public Space*. Translated by Koch, J. (1th Ed.). New York: Van Nostrand Reinhold.
- Gehl, J., & Matan, A. (2009). *Two perspectives on public spaces*, 106-109.
- Gehl, J., & Svarre, B. (2013). *How to Study Public*. Island Press.
- Ghaffari, L. (2014). The Possibility of Choosing Multiple Behaviors in Urban Space: A Conceptual Framework. *Soffeh*, 65(24), 61-78. (In Persian)
- Hakimian, P. (2015). Healthy Urban Space: Physical Characteristics Affecting Obesity. *Armanshahr Architecture and Urbanism*, 15, 215-224. (In Persian)
- Koning, J. (2001). Social Sustainability in a Globalizing World Context, theory and methodology explored. <https://www.researchgate.net>.
- Krier, R., & Rowe, C. (1979). *Urban space*. London: Academy editions.
- Littig, B., & Grießler, E. (2005). Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *Sustainable Development*, 8.1/2. 65-79. <https://www.ihs.ac.at/fileadmin/public/soziologie/test2.pdf>
- Mohammadi, M., Azimi, M., Moghaddam, H., & Rafiyan, M. (2012). Urban Public Spaces, Realization of Social Interactions in Historical Context (Case Study: Old Town Lar). *Restoration and Architecture of Iran*, 4(2), 15-28. (In Persian)
- Mostofi, A., & Sarvi, H. (1395). Investigating the effect of land use on pedestrian behavior in urban streets (case study of Student-Mashhad Street). *Quarterly Journal of Urban Studies*, 5 (19), 57-68. (In Persian)

- Nasiri Majd, S. (2014). *Social Sustainability in Urban Planning*. (1th Ed.). Gorgan: Reyhani Publication. (In Persian)
- Pakzad, J. (2006). *Theoretical Basis and Urban Design Process*. (1th Ed.). Tehran: shahidi Publication. (In Persian)
- Pakzad, J. (2010). *An Intellectual History of Urbanism (2) from Quantity to Quality*. (1th Ed.). Tehran: Armanshahr Publication. (In Persian)
- Parsi, H. R. (2002). Understanding the Content of Urban Space. *Beautiful Arts*, 11, 41-49. (In Persian)
- Poorjafar, M. R., Poormand, H. A., Zabihi, H., Leylasadat, D., & Taban, M. (2011). Phenomenology of Identity and Place in Historical Textures. *Studies of the Iranian-Islamic City*, 3(1), 11-20. (In Persian)
- SaeediRezvshani, N., Fatemi, N.S., Hemafar, M., Rahimi, R., Hassanzadeh, M., Mehri, F., Saeednia, A., & Doosti Sani, M. (2015). *Research Method in Urban Studies*. Bookcase Kasra (In Persian)
- Sholeh, M., Sadeghi, A., Najafi, P., & Khaksar, Z. (1396). Evaluation of public domain based on observation and analysis of activity-behavior patterns (Case study: Ahmadi Shiraz Pathway). *Quarterly journal of urban studies*, 7(25), 45-62. (In Persian)
- Tavassoli, M. (2016). *Urban Space Design Criteria*. (2th Ed.). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Zakeri, S.M.H., & Shahbazi, S. (2014). Recognition of the Components of Social Sustainability Historic City of Kashan in the Islamic Period. International Congress on Sustainability in Architecture and Urbanism. Islamic Azad University, Masdar, United Arab Emirates. (In Persian)
- Razaghi, H. (2013). The qualitative analysis of the space and urban landscape and the behavior patterns of users of the field (Case: Karaj River). *Geographical Research*, 4, 95-112. (In Persian)
- Latifi, A., & Sajjadzadeh, H. (2014). Evaluation of the Effect of Environmental Quality Components on Behavioral Patterns in Urban Parks (Case Study: Hamedan People's Park). *Quarterly journal of urban studies*, 3(11), 3-18. (In Persian)

How to cite this article:

Ahmadi, H., Haghbayan, R., & Nabizadeh Zolpirani, M. (2020). The investigating of behavioral patterns of urban space users in the social sustainability of the environment (Case study: business axis of Sagharizan neighborhood in Rasht). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(2), 545-560.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672816.html

The investigating of behavioral patterns of urban space users in the social sustainability of the environment (Case study: business axis of Sagharizan neighborhood in Rasht)

Hasan Ahmadi

Assistant Professor, Dep. of Urbanism, University of Guilan, Rasht, Iran

Rasool Haghbayan *

M.A in Urban Planing, University of Guilan, Rasht, Iran

Mazyar Nabizadeh Zolpirani

M.A in Urban Planing, University of Guilan, Rasht, Iran

Received: 24 May 2018

Accepted: 16 March 2020

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Urban spatial functions as the main pillar of social sustainability have an important role to play in improving the socioeconomic status of citizens in urban contexts or the decline of quality of life and the displacement of natives. Given that human needs vary in time and place, and each space has complexity and influential factors, it is complicated and difficult to adapt urban space to these needs. Therefore, a basic step in understanding the needs and removing obstacles and problems in space is the recognizing behavior of users in urban space. In this regard, in the present study, to promote social sustainability of the environment, the citizens' behavioral attitude is considered in the Saqarisazan business axis of the city of Rasht, which is considered as the old and famous urban spaces of Rasht city and faces problems such as burnout and inefficiency.

Since the late 1990s, social issues have been on the agenda for sustainable development (Cole Antonio, 2012). Sustainable community the goal and the final result of sustainability are various physical, economic and environmental dimensions in order to ensure the quality of life for all citizens. One of the factors influencing social sustainability is urban spaces, which are a subset of public spaces in the city. The three main indicators for identifying urban spaces in the public domain are the general availability of space, its openness, and the establishment of social interactions in space (Pakzad, 2006: 84). Activities related to urban space cover three different types of activities, which include essential activities, selective activities and social activities (Gehl, 1987: 9). Observing the behavior of humans in urban space is done to understand the needs and uses of users of urban space, and helps to understand why some spaces are used and others are useless (Gehl & Svarre, 2015: 4).

Methodology

The present research has a phenomenological philosophical approach and has used qualitative research methods and based on the base of basic research about recognizing behavioral, urban space and social sustainability, in terms of purpose stay on applied research. And seeks to provide suggestions for promoting social sustainability in the environment. This study utilizes the research method of the case study and looks at the detailed observation of the subject and the interpretation of the findings.

*Corresponding author:

Email: rasoolhaghbayan@gmail.com

This research was carried out using a behavioral mapping technique during one week, with photographs, counting and daily notes of events at different times of the day. And its results are presented in the form of various behavioral maps, including fixed obstacle maps, moving obstacles, pedestrian and cavalry paths, behavioral sites, and the type and behavior of individuals in different positions. Then, the findings of behavioral studies are summarized and after conclusion of the research findings, efficient and sustained proposals have been written based on a set of theoretical and field studies.

Results and discussion

The Saqarisazan axis of Rasht city is one of the historical and central urban spaces of Rasht. As time goes on, the emergence of new technologies and needs, as a result of lifestyle changes, has lost its prosperity and life. The behavioral study of the Saqarisazan axis shows that, moving into the axis, vitality and social life increase due to the greater variety of general activities, the attractiveness of the population, the numerous behavioral centers, and the intimate and coherent sense of space. Of course, the hurry, restlessness and ease of use of users due to tightness or widening of space, in several cases, changes. Meanwhile, fixed and moving obstacles have an impact role in changing and non-predicting behaviors in different positions.

Also, while dominating and freely moving the ride in the entire direction, the movement of the pedestrian shows a considerable degree of complexity. The high diversity in the mid-points of the main route is due to various reasons such as car parks, the temporary deployment of fruit carts, Seller on the ground and the occupation of the sidewalk by shopkeepers, and in the rest of the way, the pedestrian path is almost the same at different times of the day. The stopping points mean hangouts and behavioral stations, also, they are scattered along the main path, but in the midst of the Saqarisazan route and market due to the number of influential and catchy environmental factors, these hangouts and behavioral places are more abundant.

Conclusion

The recognizing of behavior of urban space users acquaints us with real issues that threaten life and social sustainability of space in the long-term. Issues that are hampered by agents for reasons such as the dynamics, complexity, and multiplicity of factors affecting urban spaces, preventing their perception and discovery. Therefore, it is necessary to move towards understanding the behavior and needs of users and employing strategies that can encourage appropriate behaviors and limit inappropriate behaviors.

The recognizing of behavior of citizens in the Saqarisazan axis shows that social sustainability is influenced by the domination of cavalier motion and tissue erosion. And the space has failed to provide a satisfactory response to new needs of his users, despite having social and physical capital. Therefore, should be done prioritize policies to improve the quality of behavior and general activity, such as functional-based reengineering, centered around valuable historical and absorbing elements of the population (especially Saqarisazan market), organize hangouts and unorganized behavioral places, reducing moving and fixed obstacles in the space and increasing safe and comfortable space for pedestrians, As a result, the users' living standards and social sustainability will increase in the neighborhood of Saqarisazan city of Rasht.

Key words: urban space, social sustainability, behavioral Patterns, behavior, Saqarisazan neighborhood of Rasht